

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ

У статті розглядаються особливості інформаційної діяльності в контексті сучасних освітніх реалій. Відзначається активний вплив якісно нових умов на формування свідомості майбутніх фахівців, які є найбільш активними інформаційними споживачами. Зважаючи на те, що вони найслабіше підготовлені до інформаційної діяльності в морально-етичному, логіко-аналітичному, фахово-ціннісному аспектах, суттєвого значення у фаховій підготовці та на початкових етапах професійної діяльності набувають процеси, пов'язані з опануванням інформаційно-аналітичної компетентності як основи забезпечення конкурентоспроможності фахівця на ринку праці, його готовності до професійного зростання.

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, майбутні спеціалісти, сучасна освіта.

Сучасний рівень інформаційного та соціокультурного розвитку суспільства характеризується експансією в усі сфери суспільного та приватного життя інформаційних систем, швидким розвитком інтернет-інфраструктури, розширенням номенклатури різноманітних інформаційних сервісів (банківських, торгових, консалтингових, реєстраційних, освітніх та ін.), популяризацією соціальних мереж з різними їх проявами, появою нових інформаційних потоків і методів їх опрацювання. Все це породжує якісно нові умови буття й активно впливає на формування свідомості всіх без винятку соціальних груп, серед яких майбутні фахівці (як і молодь взагалі) є найбільш активними інформаційними споживачами.

Разом із тим, вочевидь, вони найслабіше підготовлені до інформаційної діяльності в морально-етичному, логіко-аналітичному, фахово-ціннісному аспектах, що супроводжують виділення, сприймання й опрацювання професійно значущої інформації, подальше оперування нею. Тому для майбутніх фахівців суттєвого значення набувають процеси, пов'язані з опануванням інформаційно-аналітичної компетентності як основи підготовки «конкурентоспроможних на ринку праці» особистостей з високим рівнем знань та здатністю орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, готових «до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності».

Як слушно зазначає Оксана Воробйова, інформаційно-аналітична компетентність особистості є «складником професійної компетентності, відображає готовність майбутніх фахівців застосовувати ... <набуті> знання, вміння, навички у поєднанні з їх особистісними якостями під час роботи з інформацією різних ... форм представлення (традиційної, електронної), а також здатність ... <здійснювати> її аналітико-синтетичну обробку з метою отримання якісно нового знання ... <та> прийняття відповідальних рішень у різних сферах професійної діяльності. На базовому рівні інформаційно-аналітична компетентність ... <формується на етапі> шкільної освіти та соціалізації <особистості, виступаючи> у сукупності з іншими ключовими компетентностями ... фактором успішної інтеграції людини у суспільство» [1, с. 185]. При цьому специфічна «компетентнісна детермінанта», притаманна певній професійній діяльності, закладається у процесі опанування змістом фахової підготовки.

Аналогічну точку зору відстоював Володимир Фомін, наголошуючи у дисертаційному дослідженні [10] на тому, що «інформаційно-аналітична компетентність є ключовою складовою професійної компетентності фахівця. Це відбувається у зв'язку з тим, що самі поняття «інформація» та «інформаційні процеси», «аналіз» і «модель» (у тому числі «інформаційна модель») «моделювання» є фундаментальними» [10, с. 4], оскільки вони притаманні будь-якій сучасній сфері людської практики і слугують основою для проектування способів, технік і технологій діяльності.

Разом із тим, Мірна Маше, Ширлі Беренс і Сандра Олен переконливо доводять, що взагалі «для ефективного функціонування в інформаційному суспільстві недостатньо концентруватися лише на підготовці до професійної діяльності. Необхідно приділяти увагу розвитку інтелектуальних навичок більш високого порядку, які вимагають аналітичних, оціночних, дедуктивних та інтерпретуючих здатностей при розв'язанні задач, що постають перед суспільством сьогодні й можуть з'являтися у майбутньому» [12, с. 42].

Освітня діяльність, як одна з наймасовіших соціокультурних практик, завжди має своїм предметом опрацювання навчальної інформації та опанування способів оперування нею, притаманних певному

періоду «життя суспільства». І якщо кілька десяти років тому опрацювання інформації обмежувалося суто навчальними джерелами (зі стандартизованим і відрецenzованим змістом), то з розвитком інформаційно-комунікаційних засобів і технологій для учнівської молоді стали доступні джерела незалежно від місця зберігання, обсягу, формату й інших характеристик. При всьому позитивному впливі на освітній процес такі зрушення спричинили появу низки проблем у сфері поводження з інформацією та негативних явищ морально-етичного характеру, які пов'язані не стільки з адекватністю смислового розуміння інформації, її критичного оцінювання, скільки зі з'ясуванням її якісних характеристик, що впливають на сприйняття і подальше використання. Одна і та ж інформація (в залежності від поставлених цілей) може представлятися в різних модальностях і контекстах, що в значній мірі визначає ракурс її сприйняття: від безперечно позитивного до негативного. І завдання кожного мислячого суб'єкта інформаційних відносин навчитися виділяти в ній реальний зміст, розуміти її справжній смисл, формувати уявлення про її якість, щоб уникати невластивих варіантів її використання.

Якість інформації – категорія, яка безпосередньо пов'язана з морально-етичними аспектами, припускає комплексну характеристику інформації, що ґрунтується на повноті, несуперечності, семантичній доступності, сфері застосування й інших «сторонах» інформації. Зокрема, повнота інформації в реальності і в поданні суб'єкта – суть різні речі. Суб'єкт, неадекватно оцінюючи повноту інформації, фактично «видає бажане за дійсне» і тим самим знижує її достовірність, що в комунікаційних процесах часто призводить до негативних наслідків (типове «сторони не зрозуміли одна одну ...»).

Несуперечливість інформації передбачає не тільки можливість виконання відповідних аналітичних дій її споживачами, а й морально-етичну відповідальність джерела інформації, в ролі якого, зазвичай, виступає якийсь суб'єкт, що реалізує ту чи іншу соціально припустиму модель поведінки, засновану на певних нормах і оцінках. У інформації брехливій, сумнівній або несумісній з прийнятими морально-етичними нормами завжди є джерело, у той час як в інформації справжній, невідомий первинне джерело далеко не завжди невідоме.

Семантична доступність інформації є важливим показником, який визначає потенційну аудиторію її споживачів і пріоритетні способи її подання. Смилова основа інформації (так зване семантичне ядро) формується на основі певної сукупності ключових понять і зв'язків між ними, що відіграють істотну роль в підготовці її різних лінгвальних інтерпретацій (наприклад, за допомогою засобів природної мови, знаково-символьних чи інших засобів). Семантична доступність інформації зазвичай співвідноситься з візуалізацією, проте використовувані в ній «креативні» ідеї часто не відповідають ані дидактичним вимогам, ані морально-етичним нормам освітнього простору і соціуму.

Вочевидь, суб'єкти інформаційних відносин, що забезпечують в комунікаціях семантичну доступність трансльованої інформації за допомогою засобів, які впливають на першу сигнальну систему (медіа, реклама, гасла, знаки), досягають «швидких», ситуативних цілей, найбільш затребуваних в рекламі й політиці, однак у навчанні такий шлях виявляється неприйнятним, якщо стратегічною метою виступає розвиток особистості.

Сфера застосування інформації пов'язується у першу чергу зі спеціалізацією (предметною орієнтованістю). Не спеціалізована інформація являє собою інформаційне сміття, котре поглинає енергетичні, емоційні, вольові та інші ресурси комунікантів. В основі таких явищ, як «психологічне виснаження», «емоційне вигорання», «депресія», «пригнічення волі» та ін. завжди присутня «негативна інформаційна складова», що впливає на суб'єкта відповідним чином. До такого впливу, зазвичай, схильні суб'єкти з переважаючим сприйняттям інформації через канали першої сигнальної системи, які не забезпечують ніякої інформаційної фільтрації і не сприяють розвитку інформаційно-аналітичних умінь. Морально-етичні фільтри – це прерогатива другої сигнальної системи, про стан якої у суб'єкта свідчить сформованість засобів захисту від інформаційного сміття (та інформаційного насильства) [5].

Ще один аспект, пов'язаний зі сферою оперування інформацією, – її вживання за межами природної (початкової) спеціалізації. Однозначно стверджувати, що таке явище слід відносити до категорії негативних, навряд чи можна. Але якщо воно має місце, то виникає необхідність розвитку *аналітичних якостей особистості* при опрацюванні інформації в контексті інформаційної етики (норм і правил поводження з інформацією різного роду). Такого роду аналітичні якості є основою аналітичної компетентності, котру Людмила Половенко позиціонує як інтегративну професійну характеристику особистості, «яка відбиває, з одного боку, її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею з використанням процесів аналізу та синтезу; здатність на основі ... аналізу діяльності отримувати загальні результативні показники та здійснювати оціночні висновки, здатність системно досліджувати та оцінювати ситуацію; а з іншого – здатність особистості до застосування комп'ютерної техніки та телекомунікаційних технологій як інструментарію аналітичного дослідження ... у професійній діяльності та повсякденному житті з метою прийняття ... рішень» [8, с. 88].

Олексій Кобелев, досліджуючи інформаційно-аналітичний компонент підготовки фахівців-міжнародників, звертає увагу на те, що «підґрунтям майбутньої успішної фахової діяльності є знання про досягнення суміжних галузей науки стосовно дослідження тексту, навички роботи з прикладними

програмами аналізу тексту, пакетами програм для статистичної обробки даних, уявлення про досягнення формальної й математичної логіки в аналізі тексту та головні підходи до аналізу тексту в семіотиці, герменевтиці, текстології, когнітивній психології, а також тенденції їхнього розвитку» [3, с. 109–110]. Зазначені аспекти інформаційно-аналітичної підготовки притаманні також і працівникам системи освіти, оскільки основою освітньої діяльності є інформація та її опрацювання задля досягнення навчальної чи управлінської мети [9].

У силу загальності й фундаментальності понять «інформація» і «аналіз» інформаційно-аналітичний компонент підготовки сучасного фахівця позиціонується як інформаційно-аналітична компетентність і відноситься до категорії ключових, «адже професійна діяльність сучасного фахівця будь-якого напрямку нерозривно пов'язана з опрацюванням та аналізом інформації». Зважаючи на це, Світлана Масліч зазначає, що «за класифікацією компетентностей, прийнятою в європейських країнах, зазначена компетентність віднесена до переліку загальних (generic), тобто, це – знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває в рамках виконання певної програми навчання, але які мають універсальний характер. Вона представлена набором окремих ... <складників>: здатністю до аналізу та синтезу; елементарними навичками роботи з ПК; навичками роботи з інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел)» [6, с. 90–91] тощо.

Якщо оцінювати інформаційно-аналітичну компетентність в контексті соціокультурних процесів у суспільстві, то слід погодитися з точкою зору Марії Швед про те, що соціальні завдання освіти, полягають у тому, щоби виділити й «... стиснути зосереджену в культурі інформацію, відібрати в ній головне, сутнісне, важливе, надати їй вигляду, придатного для швидкої та максимально повної міжлюдської трансляції, – курсив мій, С. Л., – узгодити природно обмежені потенції конкретної особи та глобальний масив неперервно зростаючої культури з метою забезпечення, відтворення, підтримки і розвитку соціально-культурної форми життя» [11, с. 468].

Культура в цьому сенсі постає передумовою і результатом освіти людини, а освіта реалізує соціокультурну функцію. У процесі освіти людина освоює культурні цінності, змінюється сама і примножує потенціал суспільства. І «оскільки освіта є частиною культури, то має існувати потреба культури в освітній підсистемі, адже культура – це сукупний продукт соціуму» [там само], інформаційне різноманіття якого вимагає ретельної аналітичної діяльності внаслідок якої відбувається виділення й закріплення у соціальній свідомості тих інформаційних феноменів, що в подальшому закріплюються в соціумі як культурні здобутки.

Виняткової актуальності інформаційно-аналітична діяльність набуває «в управлінні освітніми установами, де велике значення має ... компетентність керівника, яка впливає на педагогічну діяльність не тільки окремого педагогічного працівника, а й самої освітньої установи в цілому, формує ставлення працівників до цієї установи та один до одного» [4, с. 125].

Тому *інформаційно-аналітична компетентність має розглядатися як складова частина управлінської культури*, що проявляється в особливих якостях особистості сучасного керівника, котрий повинен мати необхідні знання в економічній, інформаційній, соціокультурній й інших сферах, з якими у своїй діяльності має взаємодіяти освітня організація. Без навичок якісного опрацювання інформації з різних сфер життєдіяльності освітньої установи її керівник не може бути конкурентоспроможним на теренах освітнього простору та соціуму взагалі [2]. Зміст необхідної управлінської інформації вирізняється своєю специфікою, що відбиває особливості функціонування освітньої установи та відповідні вимоги до керівника.

Значення інформаційно-аналітичної «компетентності для керівника освітньої установи обумовлено (в певному розумінні) домінуючими соціокультурними ... <взаємозв'язками> між суб'єктами освітніх систем і установ та необхідністю урахування особливостей взаємодії в гуманітарних системах на рівні «людина-людина», «людина-установа», «людина-суспільство» у сполученні з вимогою наявності функціональної грамотності в управлінській професійній діяльності» [4, с. 126; 7].

В умовах реформування системи освіти важливим є оновлення змісту професійної підготовки управлінців освітніми установами. Удосконалення освітніх програм з управління навчальними закладами, розробка й впровадження в освітній процес методик формування у майбутніх управлінців інформаційно-аналітичної компетентності має стати першочерговим завданням. Від успішності його розв'язання залежать не лише майбутній соціальний статус освітньої установи, а й якість освіти в цілому.

Використані джерела

1. Воробйова О. Ретроспектива дослідження проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності у сучасній педагогічній науці. *Педагогічні науки*. 2017. № 69. С. 184–188.
2. Інформаційно-аналітичне управління освітніми системами: методичний посібник / Укл. Т. В. Волкова, Н. О. Величко, І. В. Гириловська, Д. О. Закатнов та ін.; за ред. Т. В. Волкової. Київ, 2012. 176 с.
3. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітичний компонент підготовки фахівців зі спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». *Вісник Харківської державної академії культури*. Вип. 52. 2018. С. 103–111.

4. Коростельов О. О., Лодатко Є. О. Підготовка управлінських кадрів системи освіти до аналітичної діяльності. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2010. Вип. 183. Ч. 1. С. 125-129.
5. Лодатко Е. А. Моделирование уровней управления знаниями. Научно-культурологический сетевой журнал. 2006. № 6[128]. URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=923&level1=main &level2=articles>.
6. Маслич С. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх агентів з організації туризму. С. 89–96.
7. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Дніпропетровськ, 2013. 456 с.
8. Половенко Л. П. Аналітична компетентність – ключовий складник професійної компетентності майбутніх фахівців з економічної кібернетики. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2012. № 1. С. 81–90.
9. Развитие інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ: теорія і практика. Монографія / В. В. Ягупов, Н. О. Величко, І. В. Гириловська, А. Г. Гуралюк, Д. О. Закатнов, Л. А. Майборода, В. В. Паржницький; за наук. ред. В.В. Ягупова. Київ, 2014. 176 с.
10. Фомин В. И. Развитие содержания подготовки к информационно-аналитической деятельности на основе семиотического подхода: *автореферат* дис. ... д-ра пед. наук. Самара, 2009. 49 с.
11. Швед М. Вплив освіти і культури на розвиток суспільства. *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie: Rocznik Polsko-Ukraiński*. 2014. Т. XVI. S. 463–471.
12. Machel M., Behrens S. J., Olën S. *Mastering Information Skills for the 21st Century*. Second edition, revised. Unisa Press, 2012. 259 p.

Lodatko E.

INFORMATIONAL-AND-ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL REALITIES

The article deals with the peculiarities of informational activity in the context of modern educational realities. The active influence of qualitatively new conditions on the formation of consciousness of future specialists, which are the most active informational consumers, is noted. In view of the fact that they are the most weakly prepared for information activities in the moral, ethical, logical-and-analytical, professional-and-value aspects, the processes connected with the mastery of information-and-analytical competence as the basis of ensuring a specialist's competitiveness in the labor market, his readiness for professional growth become essential in the professional training and at the initial stages of professional activity.

It is motivated that information shifts in recent decades have caused a number of problems in the field of information handling and negative phenomena of moral-and-ethical nature, which are related not so much to the adequacy of the semantic understanding of information, its critical assessment, but to the clarification of its qualitative characteristics, influencing its perception and further use. The specifics of future pedagogics' information-and-analytical activity are revealed taking into account the quality, consistency, semantic availability of information and the possibilities of operating it outside of its natural specialization.

Particular attention is paid to the information-and-analytical competence of a head of an educational establishment, since the content of the information necessary for a manager is distinguished by its specificity, which reflects the peculiarities of the functioning of the educational establishment and the corresponding requirements to its head. The socio-cultural aspects of information-and-analytical activity in the educational system are specified. It is also emphasized that information-and-analytical competence is an integral part of managerial culture, which manifests itself in the special qualities of the personality of a modern manager who must have the necessary knowledge in the economic, informational, socio-cultural and other spheres with which the educational establishment should interact in its activity.

Key words: *information-and-analytical competence, future specialists, modern education.*

Стаття надійшла до редакції 25.06.2018 р.